

EWA KOPEĆ

Wydział Zamiejscowy Nauk o Społeczeństwie
Katolicki Uniwersytet Lubelski
Stalowa Wola

Wiedza rodziców o potrzebach psychofizycznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym (w świetle badań na terenie powiatu kolbuszowskiego)

Streszczenie: Największy wpływ na prawidłowe kształtowanie osobowości dziecka ma właściwie przebiegający proces wychowania dokonujący się w najbardziej sprzyjającym do tego środowisku wychowawczym, jakim jest rodzina, gdzie dziecko otoczone indywidualną opieką ma możliwość zaspokojenia wszystkich swoich potrzeb. Kluczową rolę w wychowaniu dziecka odgrywają rodzice, dlatego to oni ponoszą odpowiedzialność za prawidłowy jego rozwój. Z tej racji posiadanie gruntownej wiedzy o potrzebach psychofizycznych dziecka pozwala im na skuteczniejsze wspomaganie jego wszechstronnego rozwoju. Wiedza ta powinna być poszerzana świadomie w oparciu o odpowiednią literaturę pedagogiczną oraz psychologiczną.

Słowa kluczowe: potrzeby psychofizyczne dziecka w wieku wczesnoszkolnym, rodzina, wiedza o wychowaniu, wychowanie

Wychowanie to proces, który ma największy wpływ na prawidłowe kształtowanie osobowości dziecka. Spośród wszystkich oddziaływujących środowisk na nie, najbardziej sprzyjającym oraz posiadającym największy wpływ na wychowanie dziecka jest środowisko rodzinne. Jest to naturalne, pierwsze i niezastąpione miejsce, w którym jest ono otoczone indywidualną opieką i ma możliwość zaspokajania wszystkich swoich potrzeb. Posiadanie przez rodziców wiedzy na temat potrzeb psychofizycznych dziecka pozwala na skuteczniejsze wspomaganie jego intensywnego rozwoju, dokonującego się w młodszym wieku szkolnym.

Okres ten jest ważny dla dziecka, ponieważ rozpoczyna ono naukę szkolną. Kończy się wiek beztroskiego dzieciństwa, w którym spędzało czas głównie na zabawie i z rodzicami, a zaczynają się obowiązki związane z chodzeniem do szkoły, gdzie przebywa wśród obcych ludzi. Początkowo dziecko może czuć się z tego powodu osamotnione i oczekiwać wsparcia oraz uwagi ze strony rodziców. W tym ważnym dla dziecka okresie rodzice powinni być obecni w jego życiu, poświęcając mu wiele uwagi, dodając otuchy i odwagi, ponieważ pierwsze lata szkolne decydują o stosunku dziecka do dalszej nauki oraz kształtują jego charakter.

Zaniedbania wychowawcze, dokonane w wieku przedszkolnym czy wcześniejszym, w wieku wczesnoszkolnym często dają się jeszcze naprawić, natomiast błędy wychowawcze popełnione w młodszym wieku szkolnym mogą zaważyć na całym późniejszym życiu. Dlatego dziecko wczesnoszkolne potrzebuje na tym etapie rozwojowym pomocy i wsparcia rodziców, co wymaga od nich świadomego działania. Łączy się to z posiadaniem gruntownej wiedzy pedagogicznej na temat rozwoju dziecka w wieku wczesnoszkolnym oraz jego potrzeb psychofizycznych.

1. Charakterystyka pojęcia „rozwój” oraz potrzeb fizycznych i psychicznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym

Jednym z podstawowych pojęć pedagogicznych jest rozwój człowieka. Używane w psychologii terminy „rozwój psychiczny” i „rozwój osobowości” nie mają jednolitych definicji. Pod pojęciem rozwoju psychicznego człowieka rozumie się rozwój poszczególnych dziedzin jego psychiki, to znaczy rozwój motoryczny, percepcyjny, umysłowy, emocjonalny, społeczny, moralny i estetyczny. Niektórzy autorzy rozróżniają wzrost i rozwój. Wzrost dotyczy zmian ilościowych (powiększenia wielkości i struktury), natomiast rozwój odnosi się do zmian zarówno ilościowych, jak i jakościowych, stanowiących progresywną serię uporządkowanych i spójnych zmian. Rozwój jest wynikiem dwóch procesów: dojrzewania i uczenia się, przy czym dojrzewanie jest rozumiane jako rozwój potencjalnych właściwości jednostki stanowiących jej wyposażenie genetyczne. Celem rozwoju jest samorealizacja czyli dążenie do robienia tego, do czego dana osoba najlepiej się nadaje¹. Rozwój definiuje się jako proces stopniowego przekształcania się z form prostszych do bardziej złożonych. Natomiast wzrastanie polega na powiększaniu się rozmiarów ciała. Oba zjawiska dokonują się równolegle. Poszczególne stadia wzrostu i rozwoju mają miejsce w tej samej, ściśle określonej kolejności i dziecko może wejść w kolejne stadium tylko wtedy, gdy osiągnie pewien poziom rozwoju w ramach stadium wcześniejszego².

Rozwój psychiczny oznacza przeobrażenia zachodzące w psychicznym funkcjonowaniu człowieka. Wyrażają się one:

- we wzbogacaniu się form tego funkcjonowania,
- w wewnętrznym ich różnicowaniu,
- w zmianach jakościowych.

Rozwój to proces, który trwa przez całe życie i składa się z wielu elementów³. Rozwój biologiczny człowieka oznacza, że pod wpływem czynników wewnętrznych (endogennych) i zewnętrznych (egzogennych) dokonują się zmiany

¹ E. Hurlock, *Rozwój dziecka*, Warszawa 1985, s. 57.

² C. Lee, *Wzrastanie i rozwój dziecka*, Warszawa 1997, s. 11.

³ A. Skreczko, *Rozwój psychiczny*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Lomianki 1999, s. 411.

w strukturze i funkcjach jego organizmu. Struktura to zmiany ilościowe, czyli waga i wzrost. W zmianach tych wszystkie narządy zmieniają swoją objętość oraz zwiększają swoje funkcje. Funkcje to wszystkie zmiany jakościowe. Przez rozwój fizyczny rozumie się całokształt procesów biologicznych, które są charakterystyczne dla organizmów żywych⁴. Analizując rozwój biologiczny dziecka w wieku wczesnoszkolnym, należy uznać, że dziecko, które zaczyna swoją szkolną edukację, jest już dużo bardziej rozwinięte pod względem fizycznym, niż dziecko przedszkolne⁵. Ponadto, jest ono też silniejsze i dojrzałe. Organizm dziecka w wieku wczesnoszkolnym jest odporniejszy i mocniejszy niż w wieku przedszkolnym⁶. Wiek wczesnoszkolny to okres mniej intensywnego wzrastania⁷. Pod względem fizycznym prawidłowo rozwinięte dziecko nie rośnie już tak szybko „w górę”, ale raczej tężeje i rozrasta się „wszerz”⁸.

Rozwój psychiczny dziecka ma charakter indywidualny, uwarunkowany różnymi czynnikami oddziałującymi na niego stymulująco lub hamująco. Można jednak dostrzec pewne zjawiska i prawidłowości bardziej ogólne, typowe dla danego wieku dziecka⁹. Istotny wpływ na rozwój ogólny dziecka ma środowisko rodzinne, czynniki dydaktyczno-pedagogiczne oraz grupy rówieśnicze¹⁰. Przyczyną rozwoju są zmiany, które zachodzą w sytuacji życiowej dziecka¹¹. Na rozwój właściwości psychicznych człowieka ma wpływ dziedziczność pewnych cech osobowości, nauczanie w ciągu całego życia, jego działalność własna, środowisko społeczne, doświadczenie wyniesione z dzieciństwa oraz wychowanie¹². Rozwój psychiczny oznacza przeobrażenia zachodzące w psychicznym funkcjonowaniu człowieka¹³. Charakteryzuje się tym, że jest procesem ciągłym, gdzie zmiany ilościowe prowadzą do zmian jakościowych, a zmiany jakościowe powodują przemieszczanie się jednostki na coraz to wyższy etap rozwoju. Zmiany zachodzące w psychice człowieka nie są przypadkowe, pomiędzy poszczególnymi etapami rozwojowymi występuje związek. Kolejne etapy zmian określane są fazami rozwoju, które następują stopniowo. Etapy te zmieniają się łagodnie, rozwój przechodzi od niższych do wyższych czynności lub funkcji. Rozwój psychiczny jest możliwy do zaobserwowania i zmierzania, może być także poddany analizie¹⁴.

⁴ Z. Gilewicz, *Teoria wychowania fizycznego*, Warszawa 1964, s. 121.

⁵ M. Wójcik, *Dojrzewanie. Dojrzewanie biologiczne*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Łomianki 1999, s. 92–93.

⁶ Z. Gilewicz, *dz. cyt.*, s. 121–130.

⁷ M. Żebrowska, *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa 1979, s. 56–60.

⁸ Z. Putkiewicz, B. Dobrowolska, T. Kukołowicz, *Podstawy psychologii, pedagogiki i socjologii*, Warszawa 1984, s. 168.

⁹ R. Więckowski, *Pedagogika wczesnoszkolna*, Warszawa 1995, s. 30.

¹⁰ A. Skreczko, *art. cyt.*, s. 411.

¹¹ L. Wołoszynowa, *Psychologia rozwojowa, wychowawcza i społeczna*, Warszawa 1970, s. 530–532.

¹² B. Suchodolski, *Zarys pedagogiki*, Warszawa 1965, s. 408–413.

¹³ A. Skreczko, *art. cyt.*, s. 411.

¹⁴ B. Suchodolski, *dz. cyt.*, s. 421–426.

W efektywności procesu wychowania wymagana jest pomoc ze strony psychologii. Znajomość okresów rozwojowych pozwala rodzicom „wzrastać wraz z dzieckiem”. Zasada ta oznacza umiejętność wczuwania się w jego aktualne potrzeby i prawidłowego ich zaspokajania¹⁵. Podstawę okresów rozwojowych dziecka stanowi następujący podział:

- niemowlęctwo – pierwszy rok życia,
- wiek poniemowlęcy – od 1 do 3 lat,
- wiek przedszkolny – od 3 do 7 lat,
- młodszy wiek szkolny – od 7 do 11 lat,
- wiek dorastania – od 11, 12 lat do 14, 15 lat,
- wczesna młodość – od 15, 16 do 18 lat,
- młodość – od 17, 18 do 23, 25 lat¹⁶.

Rozwój psychiczny dziecka w wieku wczesnoszkolnym polega na coraz lepszym, złożonym poznawaniu przez nie otaczającej go rzeczywistości, powoduje jego lepsze przystosowanie się do otoczenia, zmian występujących w stosunku dziecka do otoczenia, wyrażanych poprzez uczucia, zainteresowania, potrzeby oraz coraz rozumniejsze i coraz wyższe formy działania¹⁷. Rozwój psychiczny dziecka wczesnoszkolnego dokonuje się nie tylko pod wpływem zmian związanych z rozpoczęciem przez nie nauki szkolnej, ale również pod wpływem czterech grup czynników rozwojowych: biologicznych, środowiskowych, nauki i wychowania oraz aktywności własnej¹⁸.

W młodszy wiek szkolny dziecko wkracza z chwilą podjęcia obowiązku szkolnego. Zostaje ono wówczas poddane oddziaływaniom nowego środowiska, dziecko staje się uczniem. Niezbędnym warunkiem do dalszych postępów w rozwoju jest jego przystosowanie się do wymagań szkoły. Ogólnie, dzieci dojrzałe do nauki posiadają duży zasób wiedzy o świecie oraz nabyły orientację w bliskim otoczeniu, potrafią porozumiewać się z dorosłymi i rówieśnikami. Umieją zgodnie współdziałać z rówieśnikami oraz przyjaźnić się, wykonują polecenia, potrafią też opanować swoje emocje¹⁹.

Rozpoczęcie systematycznej nauki szkolnej jest przełomowym momentem w życiu każdego dziecka. Przejście od dominującej w okresie przedszkolnym działalności zabawowej do nauki oznacza pojawienie się obowiązków. W czasie tych zmian rodzice powinni służyć dziecku radą i pomocą, udzielać niezbędnych wskazówek, pomagać zdobywać nowe umiejętności oraz niwelować jego lęki przed szkołą²⁰.

¹⁵ M. Wolicki, *Psychologiczne uwarunkowania procesu wychowania*, „Studia Nad Rodziną” 2008, nr 22–23, s. 223.

¹⁶ B. Suchodolski, *dz. cyt.*, s. 421–426.

¹⁷ B. Suchodolski, *dz. cyt.*, s. 421–426; T. Lewowicki, *W sprawie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, „Ruch Pedagogiczny” 1991, nr 1, s. 3–6.

¹⁸ B. Suchodolski, *dz. cyt.*, s. 470–473.

¹⁹ M. Przetacznikowa, *Podstawy rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży*, Warszawa 1973, s. 132.

²⁰ E. Jundziłł, *Potrzeby psychiczne dzieci i młodzieży. Diagnoza – zaspokojenie*, Gdańsk 2005, s. 47.

Młodszy wiek szkolny określany jest również mianem trzeciego dzieciństwa. Określenie to ma przypominać, że w tym czasie duże znaczenie w rozwoju dziecka ma zabawa²¹. Należy zwracać uwagę, aby w tym wieku dzieci miały zapewnioną wystarczającą ilość czasu na zabawę, gdyż pełni ona ważną funkcję w ich rozwoju. Zwiększa orientację w świecie, sprzyja rozwojowi myślenia, wiedzy, spostrzegania oraz sprawności, uczy także kierowania, planowania i rozwijania zdolności organizacyjnych, wzbogaca osobowość dziecka. Ponadto, zabawa rozwija i pogłębia sferę emocjonalną w życiu dziecka, działa także jako środek psychoterapeutyczny²². Podstawową formą działalności dziecka w wieku wczesnoszkolnym jest jednak nauka szkolna²³.

Rodzina stwarza przestrzeń do oddziaływania wszystkich wzajemnie na siebie, przez co przyczynia się do wszechstronnego zaspokajania potrzeb dziecka, które stanowią źródło jego aktywności. Tylko rodzice mogą zapewnić dziecku właściwą odpowiedź na wszystkie jego potrzeby i oczekiwania²⁴.

Potrzeba to stan osoby odczuwającej brak czegoś. Potrzeby fizyczne mają wpływ na potrzeby psychiczne i odwrotnie. Jedna z definicji wskazuje, że zlokalizowane w mózgu potrzeby są głównym źródłem organizacji procesów psychicznych decydujących o postępowaniu człowieka. Pojęcie potrzeb nie ogranicza się tylko do sfery biologicznej, lecz obejmuje również życie psychiczne. Inne określenie potrzeby definiuje ją jako stan, w którym jednostka odczuwa chęć zaspokojenia jakiegoś braku. Potrzebie zwykle towarzyszy silna motywacja. Potrzeby fizjologiczne muszą być zaspokajane w celu utrzymania organizmu przy życiu. Nazywane są także egzystencjonalnymi. Wśród tych potrzeb wymienia się: potrzebę temperatury, tlenu, potrzeby pokarmowe, snu (odpoczynku), zdrowotne, mieszkaniowe, odzieżowe, higieniczne, pielęgnacyjne.

Ogólnie, potrzeba fizyczna to naturalne dążenie do spełnienia warunków, bez których organizm nie może funkcjonować. Należy wobec tego wnioskować, że niezaspokojone potrzeby fizyczne powodują zachwianie harmonii procesów życiowych, rozwojowych i psychicznych. Dzieci w wieku wczesnoszkolnym mają dużą potrzebę ruchu, wyładowania się w aktywności fizycznej, która pozwala im na osiągnięcie precyzji ruchów i daje okazję do ćwiczenia sterowania własnym ciałem. Sześcioletnie dziecko odczuwa jakby nadmiar energii, stąd jego chęć do prostych zabaw ruchowych zwłaszcza biegania, jednak już u siedmiolatka ta energia jest nieco mniejsza, a aktywność ruchowa zmienia charakter na nieco bardziej skomplikowane gry, zabawy z piłką czy jazdę na rowerze²⁵.

²¹ I. Roszkiewicz, *Młodszy wiek szkolny*, Warszawa 1983, s. 9–10.

²² B. Suchodolski, *dz. cyt.*, s. 474–475.

²³ Z. Putkiewicz, B. Dobrowolska, T. Kukołowicz, *dz. cyt.*, s. 168.

²⁴ A. Regulska, *Założenia współczesnego systemu opieki zastępczej nad dzieckiem*, w: *Aspekty wychowania dziecka w rodzinie*, red. J. Kułaczkowski, Warszawa 2010, s. 82.

²⁵ A. Blaim, *Biomedyczne problemy wzrostu dziecka*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, Warszawa 1986, s. 116.

Za podstawowe potrzeby psychiczne dziecka w wieku wczesnoszkolnym, niezbędne dla prawidłowego rozwoju i funkcjonowania, przyjmuje się potrzeby: kontaktu emocjonalnego, bezpieczeństwa, potrzebę aktywności, samodzielności i poznawania, potrzebę kontaktu społecznego oraz potrzebę uznania społecznego²⁶.

Potrzeba kontaktu emocjonalnego powstaje we wczesnym niemowlęctwie w wyniku pierwotnych doświadczeń afektywnych, doznawanych przez dziecko w kontakcie fizycznym z matką. Z czasem potrzeba ta zaczyna dotyczyć innych niż cielesne form kontaktu, za których pośrednictwem odbiera się i przekazuje pozytywne emocje (np. mimika, słowne przejawy uczuć). Kontakt emocjonalny człowieka polega na tym, że pragnie on czuć się przedmiotem zainteresowania i sympatii innych ludzi oraz współistnieć z innymi, przeżywając wspólnie przykrości i radości²⁷.

Potrzeba bezpieczeństwa należy do najważniejszych, najbardziej podstawowych potrzeb psychicznych. Jej znaczenie jest tak duże, że uważa się ją za bliską potrzebom organicznym, pierwotnym²⁸. Jest utożsamiana z potrzebą unikania urazu fizycznego oraz tendencją do unikania bodźców zadających ból, na przykład lęku przed urazem cielesnym, zniekształceniem, chorobą, śmiercią. Znaczny stopień natężenia tej potrzeby stanowi czynnik ograniczający aktywność oraz hamujący rozwój jednostki²⁹. Z jednej strony zaspokajanie tej potrzeby związane jest z unikaniem bólu i innych przykrości fizycznych, z drugiej natomiast z poczuciem bezpieczeństwa, które jest możliwe tylko w oparciu o prawidłowe kontakty człowieka z grupą społeczną. Największy wpływ na dziecko wywiera rodzina³⁰. Potrzebę bezpieczeństwa rodzice mogą skutecznie zaspokoić poprzez pozytywne nastawienie do dziecka, właściwy sposób traktowania, życzliwą atmosferę w domu³¹. Jeśli rodzice odpowiednio troszczą się o zaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa, potwierdzają wiarę dziecka we własne możliwości oraz w prawidłowy sposób kształtują jego stosunek do świata, dziecko także i w innych środowiskach będzie czuło się bezpiecznie³².

Aktywność stanowi bardzo ważną potrzebę dziecka i ma duże znaczenie w każdym okresie jego życia. Rozwijanie aktywności oraz kształtowanie jej i ukierunkowywanie należy do najważniejszych zadań wychowania, ponieważ jest jednym z elementów przygotowywania dziecka do samodzielnego, dorosłego życia³³.

²⁶ M. Jacuńska, *Wychowanie małego dziecka w rodzinie*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, Warszawa 1986, s. 349–350.

²⁷ Z. Włodarski, A. Matczak, *Wprowadzenie do psychologii*, Warszawa 1987, s. 291.

²⁸ H. Filipczuk, *Rodzice i dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa 1989, s. 32.

²⁹ Z. Włodarski, A. Matczak, *dz. cyt.*, s. 292.

³⁰ H. Filipczuk, *dz. cyt.*, s. 32.

³¹ T. Kukołowicz, *Możliwości zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa w rodzinie*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1970, zesz. 13, s. 49–62; A. Rowicka, *Dziecko w świecie zagrożeń a autorytet rodziców*, w: *Dziecko a zagrożenia współczesnego świata*, red. S. Guz, Lublin 2008, s. 207.

³² H. Filipczuk, *dz. cyt.*, s. 32.

³³ *Tamże*, s. 31.

Potrzeba samodzielności występuje w każdym okresie rozwoju. Stopniowo rozszerza się zakres wykonywanych samodzielnie czynności i podejmowanych decyzji. Zaspokajanie potrzeby samodzielności powinno mieć charakter wszechstronny i oprócz działania praktycznego powinno obejmować również aktywność poznawczą oraz aktywność samowychowawczą, czyli pracę nad kształtowaniem własnej osobowości³⁴.

Potrzeba poznawania dotyczy pozyskiwania, przechowywania i wykorzystywania informacji niezbędnych do realizacji każdego celu, każdej potrzeby³⁵. Potrzeba poznawania świata oraz otaczającej rzeczywistości w żadnym okresie życia człowieka nie przejawia się w sposób tak intensywny jak we wczesnym dzieciństwie. Potrzebę poznawania świata dziecko zaspokaja przede wszystkim poprzez naukę oraz korzystanie ze środków masowego przekazu³⁶.

Potrzeba kontaktu społecznego i uznania jest jedną z ważniejszych potrzeb. Każdy człowiek posiada potrzebę pozytywnych kontaktów społecznych i akceptacji emocjonalnej wśród ludzi. Dziecko otrzymuje ją pośród swoich grup rówieśniczych. Potrzeba kontaktu społecznego jest kolejnym etapem w rozwoju społecznym dziecka. Dążenie do udziału w grupie rówieśników jest u dziecka w młodszym wieku szkolnym powszechne i stanowi naturalną konsekwencję jego uspołecznienia w domu rodzinnym. Zaspokajanie jego potrzeby uznania społecznego jest zależne także m.in. od ocen szkolnych oraz różnego rodzaju wyróżnień i pochwał stosowanych w procesie dydaktycznym³⁷. Przez brak uznania dziecko staje się niedoceniane, niedostrzegane, staje się bierne, albo zaczyna przejawiać zachowania destrukcyjne³⁸.

Rozwój dziecka zależy od warunków, jakie stwarzają rodzice i opiekunowie oraz rodzaju wychowania³⁹. Kryteriami podziału rozwoju na okresy uznaje się poziom poznawania przez dziecko rzeczywistości, rodzaj działalności dominujący w danym okresie rozwojowym oraz formy i metody oddziaływania wychowawczego z jakimi dziecko ma do czynienia⁴⁰.

Rodzina jest środowiskiem, w którym tkwią największe możliwości wszechstronnego rozwoju dziecka. Aby te możliwości można było maksymalnie wykorzystać, należy wiedzieć, jakie są warunki jego prawidłowego rozwoju⁴¹ i od jakich przyczyn on zależy, oraz jakie są właściwości i kierunki rozwoju

³⁴ Tamże.

³⁵ Z. Włodarski, A. Matczak, *dz. cyt.*, s. 298.

³⁶ H. Filipczuk, *dz. cyt.*, s. 32.

³⁷ H. Filipczuk, *dz. cyt.*, s. 30–34.

³⁸ M. Jacuńska, *art. cyt.*, s. 352.

³⁹ P. Poręba, *Konflikty rodzinne a rozwój osobowości dziecka*, „*Studia Warmińskie*” 1971, nr 8, s. 389–403; T. Wach, *Rodzina dysfunkcyjna*, w: *Leksykon pedagogiki rodziny*, red. J. Kułaczkowski, Warszawa 2011, s. 155.

⁴⁰ B. Suchodolski, *dz. cyt.*, s. 421–426.

⁴¹ A. Włodarska, *Dziecko w rękach niedojrzałych rodziców*, w: *Pedagogika na co dzień*, red. J. Placha, Warszawa 2009, s. 77–78.

w kolejnych jego fazach, a także jakie są potrzeby fizyczne i psychiczne poszczególnej rodziny, szczególnie dzieci⁴².

2. Metodologia badań własnych

Na podstawie zasad dotyczących metodologii badań naukowych⁴³ w niniejszej pracy określony został przedmiot badań: wiedza rodziców o potrzebach psychofizycznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym. Problem badawczy sformułowano w pytaniu: „jaka jest znajomość potrzeb fizycznych i psychicznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym przez badanych rodziców?”, natomiast hipoteza jest przedstawiona następująco: „wiedza badanych rodziców o potrzebach fizycznych i psychicznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym nie jest wystarczająca”. Zmiennymi zależnymi były: wykształcenie rodziców oraz ich płeć. Jako zmienne zależne mające znaczenie w prowadzonym postępowaniu przyjęto wiedzę o potrzebach fizycznych i psychicznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym.

W postępowaniu badawczym skorzystano z metody sondażu oraz ankiety jako techniki badawczej. Badania naukowe zostały przeprowadzone w 2011 r. w województwie podkarpackim na terenie powiatu kolbuszowskiego w 21 szkołach podstawowych. Badaniami objęto 500 rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Na podstawie zebranego materiału badawczego dokonano analizy uzyskanych danych za pomocą programu Microsoft Excel 2010, następnie przedstawiono je w tabelach uwzględniając wartości liczbowe oraz procentowe.

3. Wyniki przeprowadzonych badań

Ponieważ wiedza o potrzebach fizycznych dziecka jest rodzicom koniecznie potrzebna w celu właściwego wypełniania ich obowiązków odnośnie prawidłowego rozwoju dziecka, postanowiono w pierwszej kolejności zbadać znajomość podstawowych potrzeb fizycznych dziecka wczesnoszkolnego przez rodziców.

W formularzu ankiety umieszczono pytanie w formie otwartej z prośbą o określenie potrzeb fizycznych dziecka. Uzyskane odpowiedzi zostały uporządkowane zgodnie z ustalonym szablonem, który skonstruowano według listy podstawowych potrzeb fizycznych dziecka. Zgodnie z tą listą są nimi:

⁴²A. Skreczko, *Współpraca nauczyciela z rodzicami w kształtowaniu kultury pedagogicznej*, w: *W poszukiwaniu katechezy rodziców. Studium teoretyczno-empiryczne*, red. J. Stala, E. Osewska, Tarnów 2007, s. 309–310; E. Osewska, J. Stala, *Wielostronna i wieloczynnościowa aktywizacja dzieci w młodszym wieku szkolnym w nauczaniu religii*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 2010, nr 1, s. 97–108.

⁴³M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2009, s. 15–25.

potrzeba odpowiedniej temperatury, tlenu, pokarmu, potrzeby zdrowotne, mieszkaniowe, odzieżowe, higieniczne, ruchu, snu (odpoczynku) oraz potrzeby pielęgnacyjne.

W celu szczegółowego przedstawienia wyników badań uzyskane dane zostały umieszczone w dwóch tabelach. W tabeli 1. zostały przedstawione wskazania przez badanych rodziców poszczególnych, prawidłowych potrzeb fizycznych dziecka zgodnych z ustalonym szablonem, natomiast w tabeli 2. przedstawiono odpowiedzi ankietowanych pogrupowane według liczby wymienionych przez nich prawidłowych potrzeb. Odpowiedź z określonymi prawidłowo przynajmniej 4 potrzebami fizycznymi zakwalifikowano do I grupy odpowiedzi, w II grupie umieszczono odpowiedzi, w których wymieniono 1–3 potrzeby, w III są odpowiedzi z potrzebami uznanymi jako nieprawidłowe, czyli niezgodne z szablonem, natomiast w IV grupie przedstawiono brak odpowiedzi.

Tab. 1. Wykształcenie rodziców a określenie przez nich podstawowych potrzeb fizycznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym

Podstawowe potrzeby fizyczne dziecka	Wykształcenie rodziców						Ogółem	
	Zawodowe		Średnie		Wyższe			
	N	%	N	%	N	%	N	%
temperatury	0	0,0	0	0,0	1	100,0	1	0,2
tlenowe	0	0,0	3	100,0	0	0,0	3	0,6
pokarmowe	12	16,7	31	43,1	29	40,3	72	14,4
zdrowotne	1	33,3	1	33,3	1	33,3	3	0,6
mieszkaniowe	0	0,0	12	60,0	8	40,0	20	4,0
odzieżowe	4	30,8	7	53,8	2	15,4	13	2,6
higieniczne	0	0,0	1	12,5	7	87,5	8	1,6
ruchu	23	17,7	61	46,9	46	35,4	130	26,0
snu, odpoczynku	8	19,0	10	23,8	24	57,1	42	8,4
pielęgnacyjne	1	100,0	0	0,0	0	0,0	1	0,2

Uzyskane wyniki badań wskazują na znaczące trudności w określaniu podstawowych potrzeb biologicznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym przez badanych rodziców. Na ich podstawie można wnioskować, że znajomość potrzeb fizycznych dziecka u badanych rodziców jest niska. Najczęściej wskazują oni potrzebę ruchu – 26% odpowiedzi – oraz potrzeby pokarmowe – 14,4%

wskazań. Pozostałe potrzeby fizycznie były określane przez ankietowanych rodziców sporadycznie i uzyskały tylko po kilka wskazań, a mianowicie: potrzeba temperatury – 1 wskazanie, tlenowe – 3 odpowiedzi, zdrowotne – 3 wskazania, potrzeby mieszkaniowe (nieco więcej) – 20 wskazań ankietowanych, odzieżowe – 13 wskazań, higieniczne – 8 wskazań, potrzeba snu (odpoczynku) – 42 wskazania ankietowanych rodziców, potrzeby pielęgnacyjne określiła zaledwie 1 osoba. Po tak uzyskanym wyniku badań przystąpiono do analizy danych pod względem liczby prawidłowo określonych potrzeb fizycznych dziecka przez ankietowanych rodziców. Dane przedstawia tabela 2.

Tab. 2. Wykształcenie rodziców a liczba prawidłowo określonych przez nich podstawowych potrzeb fizycznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym

Liczba określonych potrzeb fizycznych dziecka	Wykształcenie rodziców						Ogółem	
	Zawodowe		Średnie		Wyższe			
	N	%	N	%	N	%	N	%
wymieniono co najmniej 4 prawidłowe potrzeby	0	0,0	3	25,0	9	75,0	12	2,4
wymieniono 3 lub mniej prawidłowych potrzeb	31	20,3	79	51,6	43	28,1	153	30,6
wymieniono nieprawidłowe potrzeby	25	32,1	46	59,0	7	9,0	78	15,6
brak odpowiedzi	99	38,5	125	48,6	33	12,8	257	51,4

Uzyskane dane wskazują na to, że wiedza badanych rodziców o potrzebach dziecka w wieku wczesnoszkolnym jest niska. Jedynie 12 ankietowanych na 500 potrafiło wymienić prawidłowo cztery lub więcej potrzeb fizycznych dziecka. Tylko 30,6% rodziców określiło trzy lub mniej potrzeb, natomiast ponad połowa ankietowanych (51,4%) nie udzieliła żadnej odpowiedzi na to pytanie, co może wskazywać na znaczący brak wiedzy w badanej kwestii. Pozostali badani (15,6%) wymienili potrzeby niezgodne z ustalonym szablonem. Wśród tych odpowiedzi najliczniej wskazywano: zabawę – 19 wskazań, poczucie bezpieczeństwa – 18 odpowiedzi, miłość, troskliwość, zrozumienie – 18 wskazań, zapewnienie środków do rozwoju – 11 wskazań, zaspokojenie potrzeb fizycznych lub psychicznych – 5 odpowiedzi, odpowiednie środowisko – 5 wskazań.

Należy zwrócić uwagę, że spośród osób posiadających wykształcenie zawodowe ani jedna osoba nie wymieniła czterech podstawowych potrzeb fizycznych dziecka, dlatego przypuszcza się, że poziom wykształcenia respondentów może mieć istotny wpływ na znajomość potrzeb fizycznych dziecka.

Ponieważ wiedza rodziców o potrzebach fizycznych dziecka jest ważną problematyką w odniesieniu do badanego tematu, dokonano uszczegółowienia zebranych danych uwzględniającego płeć respondentów, co obrazuje tabela 3.

Tab. 3. Płeć rodziców a liczba prawidłowo określonych przez nich podstawowych potrzeb fizycznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym

Liczba określonych potrzeb fizycznych u dziecka	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni		N	%
	N	%	N	%		
wymieniono co najmniej 4 prawidłowe potrzeby	12	2,8	0	0,0	12	2,4
wymieniono 3 lub mniej prawidłowych potrzeb	131	30,5	22	31,4	153	30,6
wymieniono nieprawidłowe potrzeby	73	17,0	5	7,1	78	15,6
brak odpowiedzi	214	49,8	43	61,4	257	51,4

Uzyskany wynik dowodzi, że badane matki posiadają większą niż ojcowie wiedzę o potrzebach fizycznych dziecka, ponieważ żaden z badanych ojców nie potrafił wymienić co najmniej czterech prawidłowych jego potrzeb fizycznych. Tylko 31,4% ankietowanych ojców określiło od jednej do trzech potrzeb, natomiast aż 61,4% z nich w ogóle nie odpowiedziało na to pytanie. Może to wskazywać na brak ich wiedzy w badanym zakresie. Analizując odpowiedzi matek, można stwierdzić, że tylko 12 na 430 z nich określiło prawidłowo co najmniej cztery potrzeby fizyczne dziecka, natomiast prawie połowa matek (49,8%) nie udzieliła żadnej odpowiedzi na to pytanie, co może być spowodowane brakiem ich wiedzy w badanej kwestii.

Na podstawie uzyskanych wyników badań można przypuszczać, że stan wiedzy badanych rodziców odnośnie rozwoju fizycznego dziecka w wieku wczesnoszkolnym jest niski. Zebrane dane świadczą o tym, że matki posiadają większą niż ojcowie wiedzę o rozwoju fizycznym dziecka, ponadto na stan tej wiedzy istotny wpływ ma poziom wykształcenia respondentów.

Warunkiem skutecznego wspierania dziecka przez rodziców na etapie wieku wczesnoszkolnego jest posiadanie przez nich gruntownej wiedzy o podstawowych potrzebach psychicznych. W celu poznania zakresu wiedzy badanych rodziców w tym temacie poproszono ich o wymienienie podstawowych potrzeb psychicznych dziecka. Sformułowane pytanie ankietowe miało formę otwartą. W celu zaprezentowania zebranych danych odpowiedzi ankietowanych zostały uporządkowane według ustalonego szablonu prawidłowych potrzeb psychicznych, w którym znalazły się następujące potrzeby: potrzeba kontaktu emocjonalnego, bezpieczeństwa, aktywności, samodzielności, poznawania, kontaktu społecznego oraz potrzeba uznania. Uzyskane wyniki badań umieszczono w tabelach 4. oraz 5. W pierwszej tabeli znajdują się wskazania badanych rodziców odnośnie poszczególnych prawidłowych potrzeb psychicznych dziecka. Natomiast w drugiej z nich przedstawione są dane wskazujące liczbę wymienionych przez ankietowanych prawidłowych potrzeb psychicznych, które uporządkowane zostały według następującego kryterium:

- w I grupie przedstawiono odpowiedzi, w których wymienione zostały co najmniej 4 prawidłowe potrzeby psychiczne,
- w II grupie umieszczono wskazania, gdzie znalazły się od 1 do 3 prawidłowo wymienionych potrzeb,
- w III grupie znajdują się odpowiedzi z nieprawidłowymi potrzebami psychicznymi,
- w IV grupie przedstawiono brak odpowiedzi.

Tab. 4. Wykształcenie rodziców a określenie przez nich podstawowych potrzeb psychicznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym

Podstawowe potrzeby psychiczne dziecka wczesnoszkolnego	Wykształcenie rodziców						Ogółem	
	Zawodowe		Średnie		Wyższe			
	N	%	N	%	N	%	N	%
kontaktu emocjonalnego	17	13,6	67	53,6	41	32,8	125	25,0
bezpieczeństwa	22	19,5	54	47,8	37	32,7	113	22,6
aktywności	1	7,7	6	46,2	6	46,2	13	2,6
samodzielności	1	11,1	5	55,6	3	33,3	9	1,8
poznawania	2	4,7	18	41,9	23	53,5	43	8,6
kontaktu społecznego	13	22,4	22	37,9	23	39,7	58	11,6
uznania	9	10,6	46	54,1	30	35,3	85	17,0

Na podstawie powyższego wyniku badań można przypuszczać, że wyróżnienie podstawowych potrzeb psychicznych dziecka w młodszym wieku szkolnym było dla badanych rodziców zadaniem trudnym, ponieważ przedstawione podstawowe potrzeby psychiczne dziecka określane były przez nich stosunkowo dość rzadko. Najwyższe wskazania, mimo że podane tylko przez 1/4 ankietowanych (25%), uzyskała potrzeba kontaktu emocjonalnego, z którą utożsamia się potrzebę miłości, okazywanie czułości, przytulanie dziecka, branie na kolana, głaskanie po głowie, utulanie do snu, bliskość. Ważna potrzeba psychiczna dziecka, czyli potrzeba bezpieczeństwa, uzyskała mniejsze wskazania (tylko 22,6% odpowiedzi badanych rodziców).

Pozostałe potrzeby uzyskały następujące liczby wskazań: uznania – 17% wskazań, kontaktu społecznego – 11,6%, poznawania – 8,6%, aktywności – 2,6%. Potrzebę samodzielności wskazało zaledwie 9 osób na 500 zbadanych (1,8%). Może to oznaczać, że badani rodzice, kierując się nadopiekuńczością, wstrzymują samodzielność dziecka, wyręczając je z różnych czynności. Sytuacja taka może powodować niezaspokojenie potrzeby samodzielności. Ponadto może sprawić, że nastąpi osłabienie lub ograniczenie rozwoju tej potrzeby. Dziecko, które rodzice przyzwyczaili w domu do stałego wyręczania, będzie oczekiwało pomocy wszędzie, gdziekolwiek się znajdzie.

Tabela 5. przedstawia liczbę określanych potrzeb psychicznych przez badanych rodziców.

Tab. 5. Wykształcenie rodziców a liczba określonych przez nich podstawowych potrzeb psychicznych dziecka wczesnoszkolnego

Liczba określonych podstawowych potrzeb psychicznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym	Wykształcenie rodziców						Ogółem	
	Zawodowe		Średnie		Wyższe			
	N	%	N	%	N	%	N	%
wymieniono co najmniej 4 prawidłowe potrzeby psychiczne	2	10,0	4	20,0	14	70,0	20	4,0
wymieniono 3 lub mniej prawidłowych potrzeb psychicznych	37	18,5	116	58,0	47	23,5	200	40,0
wymieniono nieprawidłowe potrzeby psychiczne	12	50,0	12	50,0	0	0,0	24	4,8
brak odpowiedzi	104	40,6	120	46,9	32	12,5	256	51,2

Analizując uzyskane dane, można wnioskować, że stan wiedzy badanych rodziców o potrzebach psychicznych dziecka jest na niskim poziomie. Zaledwie 4% ankietowanych potrafiło prawidłowo wymienić 4 lub więcej potrzeb psychicznych dziecka. W niemalże części ankietowani wymienili 1–3 potrzeby psychiczne (40%). Więcej niż połowa badanych rodziców (51,2%) nie udzieliła żadnej odpowiedzi, natomiast 24 ankietowanych (4,8%) wymieniło nieprawidłowe potrzeby psychiczne, czyli niezgodne z ustalonym szablonem. Oto niektóre odpowiedzi ankietowanych rodziców, które zostały zakwalifikowane do nieprawidłowych: ubrania, zabawki, inne rzeczy – 4 wskazania, potrzeby umysłowe, emocjonalne – 3 odpowiedzi, pomoc w nauce – 3 wskazania, zdrowie – 2 wskazania, czas na naukę i zabawę – 2 wskazania.

Ponieważ analizowana problematyka jest ważna w odniesieniu do tematu niniejszej pracy, postanowiono dokonać opracowania danych z uwzględnieniem płci ankietowanych, co przedstawia tabela 6.

Tab. 6. Płeć rodziców a liczba określonych przez nich podstawowych potrzeb psychicznych dziecka wczesnoszkolnego

Liczba określonych podstawowych potrzeb psychicznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	N	%	N	%	N	%
wymieniono co najmniej 4 prawidłowe potrzeby psychiczne	20	4,7	0	0,0	20	4
wymieniono 3 lub mniej prawidłowych potrzeb psychicznych	177	41,2	23	32,9	200	40
wymieniono nieprawidłowe potrzeby psychiczne	22	5,1	2	2,9	24	4,8
brak odpowiedzi	211	49,1	45	64,3	256	51,2

Powyższa analiza dowodzi, że badane matki posiadają większą niż ojcowie wiedzę o potrzebach psychicznych dziecka w młodszym wieku szkolnym. Odpowiedzi zaliczone do I kategorii, w której wymieniono 4 lub więcej prawidłowych potrzeb psychicznych, należą wyłącznie do ankietowanych matek. Liczbę od 1 do 3 prawidłowych potrzeb potrafiło wymienić 41,2% matek, a tylko 32,9% ojców. Aż 64,3% ankietowanych ojców oraz 49,1% matek nie udzieliło żadnej odpowiedzi na to pytanie. Na podstawie uzyskanych wyników badań można wnioskować o istotnym braku wiedzy badanych rodziców o podstawowych potrzebach psychicznych dziecka. Duża niewiedza rodziców w tym temacie może powodować niezaspokojenie podstawowych potrzeb oraz związane z tym poważne zaburzenia rozwojowe u dziecka.

Reasumując, na podstawie wyników przeprowadzonych badań można wnioskować, że wiedza badanych rodziców o potrzebach fizycznych i psychicznych dziecka w wieku wczesnoszkolnym ma liczne braki, a na stan wiedzy respondentów zazwyczaj wpływa poziom ich wykształcenia oraz płęć. Tymczasem ważne jest, aby rodzice wychowujący dziecko posiadali dużą wiedzę o jego rozwoju psychofizycznym, ponieważ dzięki niej będą mogli uniknąć wielu błędów wychowawczych, które wpływają nie tylko na prawidłowość rozwoju dziecka, ale również na jego zachowanie w przyszłości, ponieważ zaspokojenie podstawowych potrzeb psychofizycznych dziecka ma zasadnicze znaczenie dla jego pełnego i harmonijnego rozwoju.

Spółeczeństwo powinno konsekwentnie dążyć do upowszechniania i popularyzowania wiedzy o rozwoju psychofizycznym dziecka wśród rodziców⁴⁴. Obecnie istnieje wiele możliwości wzbogacania potocznej wiedzy o wychowaniu i uzupełniania jej o elementy naukowej wiedzy pedagogicznej i psychologicznej, w tym dotyczącej rozwoju dziecka oraz jego potrzeb psychofizycznych. Są nimi m.in.:

- nawiązywanie efektywnej współpracy ze szkołą oraz pozostałymi instytucjami wspierającymi rodzinę w jej funkcji wychowawczej,
- czytelnictwo fachowej literatury pedagogicznej,
- korzystanie z poradnictwa dla rodzin,
- aktywny udział w pedagogizacji rodziców,
- pozyskiwanie informacji o wychowaniu w wyniku obowiązkowego wsparcia świadczonego przez właściwe instytucje państwowe oraz organizacje pozarządowe (w oparciu o realizację ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która weszła w życie 01.01.2012 r.),
- realizowanie nauki Kościoła.

Pomimo wielu niebezpieczeństw zagrażających rodzinie z powodu dokonujących się zmian społecznych, gospodarczych oraz politycznych rodzina nadal

⁴⁴ M. Rokicka, *Świadomość wychowawcza rodziny a adaptacja dziecka do warunków pierwszej klasy szkoły podstawowej*, „Nauczyciel i Szkoła” 2008, nr 1–2, s. 151; A. Skreczko, *Pedagogizacja rodziców wyrazem troski o wychowanie*, w: *Rodzina XX w. wobec dobra dziecka*, red. J. Wilk, Lublin 2003, s. 461–474.

stanowi dla dziecka pierwsze i najważniejsze środowisko wychowawcze, a kluczową rolę w jego wychowaniu odgrywają rodzice i to oni ponoszą odpowiedzialność za prawidłowy rozwój dziecka. Dlatego, żeby uniknąć trudności wychowawczych, powinni oni coraz bardziej świadomie, w oparciu o odpowiednią wiedzę pedagogiczną oraz psychologiczną, prawidłowo wspomagać rozwój dziecka na wszystkich jego płaszczyznach.

Literatura

- Blaim A., *Biomedyczne problemy wzrostu dziecka*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, Warszawa 1986, s. 77–126.
- Filipczuk H., *Rodzice i dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa 1989.
- Gilewicz Z., *Teoria wychowania fizycznego*, Warszawa 1964.
- Hurlock E., *Rozwój dziecka*, Warszawa 1985.
- Jacuńska M., *Wychowanie małego dziecka w rodzinie*, w: *Rodzina i dziecko*, red. M. Ziemska, Warszawa 1986, s. 349–350.
- Jundziłł E., *Potrzeby psychiczne dzieci i młodzieży. Diagnoza – zaspokojenie*, Gdańsk 2005.
- Kukołowicz T., *Możliwości zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa w rodzinie*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1970 zes. 13, s. 49–62.
- Kułaczkowski J., *Leksykon pedagogiki rodzin*, Warszawa 2011.
- Lee C., *Wzrastanie i rozwój dziecka*, Warszawa 1997.
- Lewowicki T., *W sprawie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, „Ruch Pedagogiczny” 1991, nr 1, s. 3–13.
- Łobocki M., *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2009.
- Osewska E., Stala J., *Wielostronna i wieloczynnościowa aktywizacja dzieci w młodszym wieku szkolnym w nauczaniu religii*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 2010, nr 1, s. 97–108.
- Skreczko A., *Pedagogizacja rodziców wyrazem troski o wychowanie*, w: *Rodzina XX w. wobec dobra dziecka*, red. J. Wilk, Lublin 2003, s. 461–474.
- Skreczko S., *Rozwój psychiczny*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Łomianki 1999, s. 411–412.
- Skreczko A., *Współpraca nauczyciela z rodzicami w kształtowaniu kultury pedagogicznej*, w: *W poszukiwaniu katechezy rodziców. Studium teoretyczno-empiryczne*, red. J. Stala, E. Osewska, Tarnów 2007, s. 307–322.
- Suchodolski B., *Zarys pedagogiki*, Warszawa 1965.
- Poręba P., *Konflikty rodzinne a rozwój osobowości dziecka*, „Studia Warmińskie” 1971, nr 8, s. 389–403.
- Przetacznikowa M., *Podstawy rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży*, Warszawa 1973.
- Putkiewicz Z., Dobrowolska B., Kukołowicz T., *Podstawy psychologii, pedagogiki i socjologii*, Warszawa 1984.
- Regulska A., *Założenia współczesnego systemu opieki zastępczej nad dzieckiem*, w: *Aspekty wychowania dziecka w rodzinie*, red. J. Kułaczkowski, Warszawa 2010, s. 77–84.

- Rokicka M., *Świadomość wychowawcza rodziny a adaptacja dziecka do warunków pierwszej klasy szkoły podstawowej*, „Nauczyciel i Szkoła” 2008, nr 1–2, s. 137–151.
- Roszkiewicz I., *Młodszy wiek szkolny*, Warszawa 1983.
- Rowicka A., *Dziecko w świecie zagrożeń a autorytet rodziców*, w: *Dziecko a zagrożenia współczesnego świata*, red. S. Guz, Lublin 2008, s. 207–215.
- Wach T., *Rodzina dysfunkcyjna*, w: *Leksykon pedagogiki rodziny*, red. J. Kułaczkowski, Warszawa 2011, s. 155.
- Więckowski R., *Pedagogika wczesnoszkolna*, Warszawa 1995.
- Włodarska A., *Dziecko w rękach niedojrzałych rodziców*, w: *Pedagogika na co dzień*, red. J. Placha, Warszawa 2009.
- Włodarski Z., Matczak A., *Wprowadzenie do psychologii*, Warszawa 1987.
- Wolicki M., *Psychologiczne uwarunkowania procesu wychowania*, „Studia nad Rodziną” 2008, nr 22–23.
- Wołoszynowa L., *Psychologia rozwojowa, wychowawcza i społeczna*, Warszawa 1970.
- Wójcik M., *Dojrzwianie. Dojrzwianie biologiczne*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Łomianki 1999, s. 92–93.
- Żebrowska M., *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa 1979.

The parents' knowledge of the psychophysical needs of the early school aged children (in the light of the kolbuszowski district)

Summary

The biggest impact on the proper development of the child's personality is actually extending the educational process observed in the most conducive educational environment that is family, where the children, surrounded by a personal service, are able to satisfy all their needs. Parents play the key role in the upbringing of the children, so they are responsible for their proper development. For this reason, having a thorough knowledge of psychological and physical needs of the child allows them to support, in a better way, comprehensive development of the child. This knowledge should be extended consciously basing on an appropriate pedagogical and psychological literature.

Keywords: education, family, knowledge about education, psychological and physical needs of children in the early school age